

all, it is an objective historical connection between the state-legal phenomena of Ukraine, which exist more than three centuries.

Governing Council of the Hetman Office, both by name and by content, was a successful attempt by the Russian tsar to incorporate Ukraine into the Hetmanate. During the state reforms, the PSU implemented a number of measures planned by the Government of the Russian Empire which were aimed at establish control over central and local authorities, unification of Ukrainian case-law and legal proceedings in accordance with all-Russian models.

In the course of being established as a temporary body that would worked before the election of a new hetman, the CCP, in its turn, initiated measures of an incorporation character. In particular, the PSG took over the powers of the Hetman and the administrative part of the General Military Office, the transformation of the HVC into a technical institution, the subordination of the General Chambers of Commerce, the regular reports of the HSC to the GPU and the Senat's, and the appointment of three Great Russian members to the General Military Tribunal.

The activities of the CCU promoted the distribution of the clerical norms and traditions of the Russian Empire among the state bodies of the Hetmanate. This process was characterized by a purposeful policy of the imperial administration to engagement the Hetmanate's state bodies in the imperial state mechanism.

The primary measures of the Russian government in the Hetmanate had changed in the financial sphere, in view of the inevitable war with Turkey.

Thus, the functioning of the SSU was characterized by a complex of inkorporatsionnyh by nature, measures aimed at subordination of the Supreme state bodies of the Hetmanate to imperial power structures and the final inclusion of Ukraine into the Russian Empire.

Key words: Hetmanschina, political power, autonomy, incorporation, cameralism, Hetman's government.

REFERENCES:

- 1.Hrushevskiy M. Yliustroyovannaia istoriya ukraynskoho naroda. Sankt-Peterburh, 1913. 524 s.
- 2.Hurzhiy O. Ukrainska kozatska derzhava v 2 polovyni XVII-XVIII st.: kordony, naseleattia, pravo. K., 1996. 223 s.
- 3.Instytut Rukopysiv Tsentralnoi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy im.Vernadskoho. F.I. Spr.60341 «O smerty D.Apostola»; Tsentralnyi Derzhavnyi Istorychnyi Arkhiv Ukrainy. F.51. Op.3. Spr.8826 «Ukaz Anny Ioanivny pro vyrishennia okremykh pytan upravlinnia Livoberezhnoiu Ukrainoiu».
- 4.Matushevskiy F. Sbornyk Ymperatorskoho Russkoho Ystorycheskoho Obshchestva //Kyevskaia staryna. 1901. №7/8. S.29-47.
- 5.Instytut rukopysiv natsionalnoi biblioteky Ukrainy im.Vernadskoho. F.VIII. Spr.232/99II «Uказы Petra I, Petra II, Anny Yoannovny». 355 ark.
- 6.Sbornyk Russkoho ystorycheskoho obshchestva. T.108. «Высоchaishe utverzhdennoe mnenie osobaho soveshchanyia v Kabynete o бытiй v Malorossii, vmesto hetmana, upravleniiu yz 6-ty lyts, pod vedenyem Senata, s ostavlenniem heneralnaho voiskovoho suda po prezhnemu». 29 yanvaria 1734 h. S.22–23.
- 7.Rosiiskiy derzhavnyi arkhiv davnikh aktiv. F.248. Op.29. «Delo o bolezny hospodyna hetmana Apostola y uchrezhdenyy v Maloi Rossyy Pravlenyia hetmanskoho vo 6 personakh» 1734 h. 713 ark.

Статтю подано до редколегії 22.01.2018 р.

УДК 37:737 (477)

Оксана Альошина

Національний університет «Острозька академія»
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

Організаційні засади та культурно-освітня діяльність Луцького православного братства у другій половині XIX ст. – початку XX ст.

Анотація. Стаття присвячена аналізу організаційних засад та функціонування Луцького православного церковного братства у Волинській губернії. Розкрито напрями та основні набутки діяльності братства у культурній та просвітницькій сферах. Загалом, члени братства проводили просвітницьку роботу з метою підняття релігійного-морального та культурного рівня місцевого населення. З'ясовано роль церковного братства та його

.....
внесок у релігійне та культурно-суспільне життя м. Луцька та Волинської губернії у другій половині XIX ст.

Ключові слова: православне братство, Луцьк, просвітницька діяльність, бібліотека, церковно-парафіяльна школа, Волинська губернія.

Одним із впливових явищ релігійно-духовного життя стала поява та діяльність православних церковних братств, що виникли на теренах Російської імперії в другій половині XIX ст. 1864 р. російський імператор затвердив основні правила, згідно з якими тодішня світська і церковна влада повинна була докласти зусиль до створення церковних братств. Вони розгорнули на Правобережній Україні місіонерсько-просвітницьку роботу, зміцнюючи авторитет Російської православної церкви. Неабияке поширення братські організації набули на території Волинської губернії. Серед значної кількості таких братств вирізнялося своєю роботою Луцьке Хрестовоздвиженське братство.

Значний внесок у дослідження цього питання здійснили вітчизняні науковці впродовж XX ст. Такі науковці, як О. Бірюліна, С.Гаврилюк, І.Тимочко, О.Сажок опублікували низку статей, присвячених діяльності та участі православних братств в суспільному та культурному житті Волинської губернії. Проте у них не достатньо висвітлено причини заснування та засади просвітницької діяльності православного братства у Луцьку упродовж зазначеного періоду. Відтак завданнями наукової статті стало з'ясувати обставини виникнення та висвітлити напрями діяльності Луцького Хрестовоздвиженського братства у другій половині XIX – початку XX століття.

Луцьке Хрестовоздвиженське братство офіційно почало діяти з 2 лютого 1871 р. Згідно статуту воно повинно було піклуватися про «воздвиження» того, що необхідне для возвеличення православ'я «цього наріжного каменя російського народу» [6, с. 212]. У братстві були члени-покровителі, які дбали про його захист, підтримку та матеріальну допомогу. Це були, зокрема, високопреосвященний Іоанкій митрополит Київський та Галицький, високопреосвященний Модест архієпископ Волинський і Житомирський, обер-прокурор Синоду К.Победоносцев, товариш обер-прокурора Синоду В. Саблер, начальник II-ї піхотної дивізії генерал-лейтенант В. Панютин, Київській, Подільській і Волинській генерал-губернатор граф О. Ігнат'єв [8, с.252].

Його завдання полягали у допомозі православним священикам в зміцненні російського народу, справах милосердя і відновленні в колишньому вигляді братського Хрестовоздвиженського храму. Заходами, прийнятими для здійснення цих завдань, слугували покращення церковного братського хору, вшанування належними пам'ятниками місць знаходження древніх святинь Луцька, проведення недільних народних читань релігійно-історичного змісту [9, с. 645].

Щодо організаційних засад, то в статуті зазначалося, що членами братства могли бути повнолітні люди будь-якого звання та стану, лише за умови належності до православного віросповідання. Щорічно члени-засновники братства вносили в касу 10 крб., члени-змагальники – не менше 5 крб. Інші його члени, за своїми можливостями, робили внески, але не менше 5 крб. Звертає на себе увагу те, що члени, котрі жертвували менше 5 крб., не могли мати право дорадчого голосу на загальних зібраннях чи обіймати в ньому якусь посаду. Із цих внесків формувався оборотний капітал, щорічні залишки якого зараховувалися в основний капітал братства.

Братство свою роботу реалізовувало в двох основних напрямках – релігійно-просвітницькому та благодійницькому. Реалізуючи перший, воно мало дбати про забезпечення сільських храмів начинням, про «зміцнення православ'я серед проживаючих чехів м. Луцька та сусідніх з ним повітів», розповсюдження серед сільського населення і військових чиновників книг та брошур релігійно-історичного та морального змісту. Крім того, воно планувало облаштувати сільсько-господарську і ремісничу школи для навчання населення деяким ремеслам і рукоділлю, які б приносили йому користь не лише в побуті, а й у повсякденному житті. У цьому прослідковується далекоглядність братчиків, які вважали, що в подальшому це слугувало б розвитку кустарного промислу і стало одним із засобів зростання економічного добробуту регіону.

Реалізуючи упродовж 1890-1891 років релігійно-просвітницьку мету, братчики організували проведення недільних народних читань релігійно-історичного змісту з демонстрацією «туманних картин». У статуті братства зазначалося, що шляхом проведення публічних читань та бесід братчики намагатимуться пояснювати народу істини православної віри в «спростування тих помилок, які спокушають сучасне суспільство» [12, с. 860].

Члени братства сподівалися, що відповідні читання, з одного боку, матимуть дієвий релігійно-моральний вплив на місцеве населення, а з іншого – шляхом засвоєння історичних свідчень, сприятимуть зміцненню в населення думки про нерозривний зв'язок тутешнього краю з

іншими частинами імперії і усвідомленню «повної спорідненості тутешнього російського народу з народом», що проживає на інших територіях Росії. Під час цих читань, що відбувалися в недільні і святкові дні, присутніх знайомили не лише з релігійною, й з історичною тематикою. Наприклад, були виголошені доповіді «Початок християнства на Русі», «Петро І», «Ломоносов», «Перехід Російської армії через Дунай в 1877 р.». Під час читань використовували допоміжні засоби, зокрема, ілюстрації до змісту доповідей, що сприяло кращому розумінню й засвоєнню почутого. Визнавши корисність цих читань, рада братства вирішила з 27 грудня 1893 р. проводити читання не лише в місті, а й в селах. Їх організацією в селах та колоніях у цей час займався отець Ф.Савлучинський. Відомо, що впродовж 1893 р. у селах було проведено 10 читань, з них 2 в чеських колоніях Княгинин і Борятин [9, с.648]. Під час влаштування читань братчики мали певні труднощі, пов'язані з відсутністю відповідного власного приміщення. Це змушувало їх винаймати приміщення у приватних осіб за відповідну оплату [11, с.744].

З просвітницькою метою при братстві було засновано бібліотеку. Братчики приймали пожертви не лише грошима, а й книгами, що посприяло формуванню та поповненню фонду бібліотеки. Члени братства через пресу зверталися до благодійників та населення з проханням допомогти у формуванні фонду бібліотеки. До неї впродовж 1894 р. надійшла значна кількість вартісних видань. Це були 5 екземплярів видання Комісії по розгляду древніх актів, 5 томів праць по догматичному богослів'ю від ректора Київської духовної академії Сильвестра, 9 екземплярів книг від Товариства розповсюдження Святого Письма в Росії, 164 брошури релігійного та історичного змісту від Товариства розповсюдження просвітництва, видання Київського Свято-Володимирського, Віленського Свято-Духівського братств, а також 20 книг та брошур релігійного й історичного змісту від обер-прокурора Н.Ф.Маркова. Крім того, до неї постійно надходили примірники часописів від редакцій «Подольських Єпархіальних Відомостей», «Волинських Єпархіальних Відомостей» та «Почаєвських листків» [6, с. 213]. Враховуючи постійне надходження літератури, Ф.Савлучинський склав систематичний каталог книг та брошур братства. Оскільки в Луцьку не було відповідного книгосховища, то члени братства подбали про комплектування власної бібліотеки книгами історичного змісту. Це було зроблено задля того, щоб військові та чиновники державних установ, які приїжджали на службу до міста із інших губерній Росії, знайомилися з історією Південно-західного краю [11, с. 741-742].

З приводу активної діяльності братства відомий історик О. Левицький зазначав, що «довгий час Луцьке братство (нової формації) замикалося винятково у сферу турбот про потреби своєї церкви і за характером своєї діяльності мало відрізнялося від звичайних церковнопарафіяльних попечительств. Тільки у недавній час, з відкриттям окружного суду, що залучив до Луцька на постійне проживання інтелігентних людей, з яких багато хто став членом місцевого братства, завдання дещо розширилися і, між іншим, звернуті на збереження місцевої церковної старовини» [5, с.35].

Братчикам вдалося реалізувати вагому роботу й в освітній сфері. Так, 27 грудня 1906 р. братство відкрило двокласну школу, яка тимчасово розташовувалася в приміщенні притулку у трьох кімнатах дерев'яного будинку, зведеного братчиками у 1893 р. праворуч Свято-Троїцького собору. Школа була розрахована на 50 учнів, проте в перший рік заснування до неї прийняли на 10 учнів більше встановленої норми. Школа дуже скоро набула неабиякого авторитету. Одним із свідчень цього стало те, що ледь не щодня надходили заяви від охочих навчатися в ній. Враховуючи цей факт, братство звернулося до начальника Волинського управління землекористування і державного майна з проханням виділити матеріал для будівництва нового приміщення для неї. Оскільки відповідь на нього була позитивною, то це уможливило початок зведення нового приміщення школи на П'ятницькій площі [7, с.4]. 30 липня 1909 р. відбулося її освячення, яка могла вже вміщувала 150 учнів обох статей. Від імені Луцького відділення єпархіальної училищної ради братство отримало подяку за «завзяття в насадженні початкової освіти в душі православ'я і за працю при будівництві закладу і енергію, внаслідок якої заповітне бажання братства про будівництво школи було виконане». Оскільки до школи приймали дітей з бідних сімей, незалежно від їх віросповідання, то серед школярів налічувалося чимало католиків та кілька протестантів [2, арк. 2].

На початок 1909-1910 навчального року в школі налічувалося 138 учнів, упродовж нього вибуло 43, закінчило її 17, залишилося 78. На наступний рік прийняли 82 дитини [3]. З кожним наступним роком кількість учнів поступово зростала і вже в 1913 р. у ній було 152 учні (84 хлопчика і 68 дівчат), з них – 116 православних, 34 католики і 2 лютерани [1, арк. 10].

При церковно-парафіяльній школі розміщувалася бібліотека, в якій нараховувалося 506 назв видань у 2132 томах. Її бібліотечний фонд постійно поповнювався. Усі книги купувалися за кошти братства, а також благодійників. Одним із них був тайний радник А.Н.Петров [1, арк.10]. Книги видавалися для учнів у користування безкоштовно, за умови їх повернення до бібліотеки в належному вигляді. Крім навчальних видань, тут містилися дитячі журнали «Родник» та «Ученик».

У подальшому реалізуючи свою просвітницьку працю, братчики в 1913 р. відкрили вечірні класи для дорослих. Втілюючи цей проект, вони хотіли «прийти на допомогу тим особам бідного населення Луцька, які в повсякденних турботах про насущний хліб, були позбавлені можливості потурбуватися про їжу духовну». Спочатку охочих навчатися було 26, проте їх кількість збільшилася до 55. Серед них було 34 людини у віці від 16 до 20 років, 9 чоловік – від 20 до 30 років, 8 – від 30 до 40, 4 – від 40 до 50 [1, арк.12].

Отже, одним із помітних явищ духовно-культурного життя Волині другої половини XIX – початку XX ст. була поява православних братств. На відміну від релігійних громадських організацій православних міщан, що виникли на українських і білоруських землях Речі Посполитої у XVI ст., ці об'єднання сповідників православ'я мали зовсім іншу природу та призначення. Вони були «відроджені» зусиллями владних структур Російської імперії і мали стати важливими осередками пропаганди «войовничого православ'я», зміцнення відданості населення царському самодержавству. Одним із них було Луцьке Хрестовоздвиженське братство, яке офіційно почало діяти з лютого 1871 р. Вся його діяльність регулювалася статутом, основні положення якого були належним чином узгоджені з його завданнями. Особливе місце серед них займали ті, котрі були пов'язані з культурно-освітньою працею. Варто зазначити, що хоча вона мала чітке ідейне спрямування – зміцнювати позиції російського православ'я, але водночас у багатьох своїх складових вийшла далеко за межі цього великодержавного «замовлення». Так, Луцьке Хрестовоздвиженське братство, засновуючи початкову школу, відкриваючи бібліотеки, книжкову лавку, організовуючи курси для дорослих, зробило неабиякий внесок у розвиток освітньої справи в регіоні.

Подальшого дослідження заслуговує вивчення ролі Луцького церковного братства у заснуванні книжкового складу як одного з напрямів його освітньої праці.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Волинський краєзнавчий музей (далі ВКМ). ДМ 23867.
2. ВКМ. ДМ 23868.
3. ВКМ. ДМ 23869.
4. Извлечение из устава Луцкого Православного Крестовоздвиженского братства (с дополнением к уставу от 3 мая 1892 г.) // Волынские епархиальные ведомости. 1894. №7. Часть неофициальная. С.214-215.
5. Левицкий О. Луцкая старина. Киев: Тип. Император. ун-та св. Владимира, 1891. 38 с.
6. От Луцкого Православного Крестовоздвиженского Братства // Волынские епархиальные ведомости. 1894. №7. Часть неофициальная. С.209-218.
7. Отчет о деятельности Луцкого православного Крестовоздвиженского братства за 1908-1909 г. Луцк, 1909. 20 с.
8. Отчет о деятельности Луцкого Православного Крестовоздвиженского братства за 1889-1890 братский год // Волынские епархиальные ведомости. 1891. №7. Часть официальная. С.239-260.
9. Отчет о деятельности Луцкого Православного Крестовоздвиженского братства за 1891-92 год // Волынские епархиальные ведомости. 1893. №22. Часть неофициальная. С.644-653.
10. Отчет о деятельности Луцкого Православного Крестовоздвиженского братства за 1892-1893 год // Волынские епархиальные ведомости. 1894. №1-2. Часть неофициальная. С.4-9.
11. Отчет о деятельности Луцкого Православного Крестовоздвиженского братства за 1893-1894 год // Волынские епархиальные ведомости. 1895. №22. Часть официальная. С. 775-790.
12. Устав Луцкого Крестовоздвиженского Братства // Волынские епархиальные ведомости. 1899. №33. Часть официальная. С.859-862.

Оксана Алешина

Национальный университет «Острожская академия»,
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Организационные основы и культурно-образовательная деятельность Луцкого православного братства во второй половине XIX – начале XX в.

Аннотация. *Статья посвящена анализу организационных принципов и функционирования Луцкого православного церковного братства у Волынской губернии. Раскрыты направления и основные достижения деятельности братства в культурной и просветительской сферах. В целом члены братства проводили просветительскую работу с целью поднятия религиозно-морального и культурного уровня местного населения. Выяснено роль церковного братства и его вклад в религиозную и культурно-общественную жизнь г. Луцка и Волынской губернии во второй половине XIX в.*

Ключевые слова: православное братство, Луцк, просветительная деятельность, библиотека, церковно-приходская школа, Волынская губерния.

ABSTRACT

Oksana Alioshyna

The National University of Ostroh Academy,
PhD (History), Associate Professor (Ukraine)

Organizational fundamentals and cultural and educational activities of the Lutsk orthodox fraternity in the second half of the XIX – early XX centuries.

The article is devoted analysis of organizational principles and functioning of Lutsk fraternity in the Volhynia province. The restoration of Orthodox fraternities in the 19th century has become an important stage in church and religious life not only in the Volyn province, but also in the Russian Empire in general. The situation with Orthodox church was difficult, and therefore the Orthodox fraternities relied on an important role in the struggle against other denominations and the establishment of the Orthodox faith. Among the orthodox fraternities founded on the territory of Volyn province in the 19th century, an important role belong to the Lutsk orthodox fraternity. It arose due to the active participation of representatives of the ukrainian community and a large part of the orthodox clergy of the city. The church fraternity carried out its work in two main directions – educational and charitable. Members of the fraternity conducted educational work to raise the religious, moral and cultural level of the local population. During the 1890-1891s, implementing the educational goal, the members of the fraternity organized the holding of folk reading on religious-historical subjects. They hoped that the relevant readings would have religious and moral influence on the local population and, in addition, would contribute to strengthening the people's minds in an inextricable connection with other parts of the Russian Empire. The main achievements of the Lutsk fraternity in the cultural and educational spheres were the establishment of a church parish school, the opening of a bookstore and library, the organization of courses for adults. The work carried out by the fraternity made a significant contribution to the religious, cultural and social life of not only Lutsk, but also other villages of the Volyn province in the second half of the XIX century.

Keys words: orthodox fraternity, Lutsk, the elucidative activity, library, church parish school, the Volyn province.

REFERENCES:

1. Volyns'kyi krayeznavchyy muzey (dali VKM). ДМ 23867.
2. VKM. ДМ 23868.
3. VKM. ДМ 23869.
4. Izvlecheniye iz ustavu Luts'kogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva (s dopolneniyem k ustavu ot 3 maya 1892 g.) // Volynskiye yeparkhial'niye vedomosti. 1894. №7. Chast' neoffitsial'naya. S. 214-215.
5. Levitsky O. Lutskaya starina. Kiev: Tip. Imperator. Un-ta sv. Vladimira, 1891. 38 s.
6. Ot Luts'kogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo Bratstva // Volynskiye yeparkhial'niye vedomosti. 1894. №7. Chast' neoffitsial'naya. S. 209-218.
7. Otchet o deyatel'nosti Luts'kogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva za 1908-1909 g. Lutsr, 1909. 20 s.
8. Otchet o deyatel'nosti Luts'kogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva za 1889-1890 bratskiy god // Volynskiye yeparkhial'niye vedomosti. 1891. №7. Chast' offitsial'naya. S. 239-260.
9. Otchet o deyatel'nosti Luts'kogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva za 1891-92 god // Volynskiye yeparkhial'niye vedomosti. 1893. №22. Chast' neoffitsial'naya. S. 644-653.
10. Otchet o deyatel'nosti Luts'kogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva za 1892-1893 god // Volynskiye yeparkhial'niye vedomosti. 1894. №1-2. Chast' neoffitsial'naya. S. 4-9.
11. Otchet o deyatel'nosti Luts'kogo Pravoslavnogo Krestovozdvizhenskogo bratstva za 1892-1893 god // Volynskiye yeparkhial'niye vedomosti. 1895. №22. Chast' offitsial'naya. S. 775-790.
12. Ustav Luts'kogo Krestovozdvizhenskogo bratstva // Volynskiye yeparkhial'niye vedomosti. 1899. №33. Chast' offitsial'naya. S. 859-862.

Статтю подано до редколегії 22.01.2018 р.